

Tone Fløtten & Sissel Trygstad
(red.)

Post korona – en ny fase for den nordiske modellen?



Kortversjon



En ny fase for den nordiske modellen

Koronakrisa har rammet verden med full tyngde. Millioner er smittet, og mørketallene store. I skrivende stund er smittetallene økende i flere av de nordiske landene. Hvilke utfordringer står de nordiske landene og den nordiske modellen overfor under og i kjølvannet av koronakrisa?

Den nordiske modellen har vært en suksessrik samfunnsmodell. Under de økonomiske krisene på 1980- og 1990-tallet mente mange at modellen ikke var levedyktig i en global økonomi, men de siste tiårene har demonstrert at den har vært i stand til å absorbere økonomiske sjokk og eksternt påførte kriser. De nordiske landene har kommet seg raskere og bedre ut av krisene enn de fleste andre europeiske land. Landene kan blant annet vise til god økonomisk styring og solide offentlige finanser, høy sysselsetting, høy produktivitet, lite korrupsjon, lite ulikhet, kjønnslikestilling, høy kompetanse i befolkningene, god levestandard, fredelige samfunn og høy grad av tillit mellom mennesker og mellom mennesker og institusjoner. I Norden har man lyktes med å forene økonomisk vekst og fordeling av goder mellom innbyggerne.

Den nordiske modellen er en suksessrik samfunnsmodell.

Koronapandemien sender like fullt store bølger gjennom de nordiske landene. Antall arbeidsledige og den økonomisk nedgangen viser at koronakrisa kan bli det største sjokket de nordiske landene har blitt utsatt for i moderne tid. Det er trukket paralleller til krisa på 1930-tallet. Det sentrale spørsmålet er hvordan situasjonen i de nordiske landene vil være på andre siden av pandemien, og om den nordiske modellen har mestret krisa. Utfordringene står i kø: Vil vi få mer polariserte samfunn? Blir det store endringer i næringsstrukturen? Blir den globale samhandlingen vanskeligere? Vil vi se en økning i ulikhet, forverring i levekår, mer ustabil arbeidstilknytning

Korona skaper bølger gjennom de nordiske landene.

og permanent høy ledighet? Vil organisasjonsgradene blant virksomheter og arbeidstakere, og partssamarbeidet, påvirkes? Hva skjer med den sjenerøse, universelle velferden? Krisa kan bli langvarig og et kraftig fall i BNP er ventet. Dette vil gi et begrenset økonomiske handlingsrom i lang tid framover.

Hele samfunnet påvirkes.

I tillegg til de belastningene sykdom og bekymring for smitte innebærer på individuelt nivå, og en helsetjeneste som mange steder er presset til sitt ytterste, er så å si alle deler av samfunnet påvirket. Da pandemien nådde Norden, ble skoler og barnehager stengt (i alle land unntatt Sverige og Island), virksomheter fikk driftsforbud, det har vært strenge reiserestriksjoner, kollektivtilbudet ble redusert, og ansatte som hadde mulighet til det, ble henvist til hjemmekontor. I tillegg falt den globale etterspørselen, og internasjonale handelskjeder har blitt brutt. Konsekvensene har vært driftsnedgang, omsetningssvikt og konkurser og et stort antall arbeidsledige og permitterte.

De nordiske landene har møtt koronakrisa ulikt, og Sverige har valgt en annen strategi enn de andre landene. Det som har vært likt, er at alle lands myndigheter har lansert krisepakke etter krisepakke for å dempe de økonomiske og menneskelige konsekvensene av koronapandemien. For å gjenopprette økonomien, sikre sysselsettingen, sikre et godt helse- og velferdstilbud og understøtte den grønne omstillingen har de nordiske landene søkt løsninger gjennom trepartssamarbeidet og modellens institusjonelle særtrekk. Utfordringen er at ingen vet når pandemien stopper. Beslutninger som tas, må derfor tas under stor usikkerhet. Myndigheter, arbeidsgivere og befolkningen for øvrig planlegger uten en tidshorisont. Hvordan de ulike strategiene i siste instans vil slå ut, er for tidlig å si.

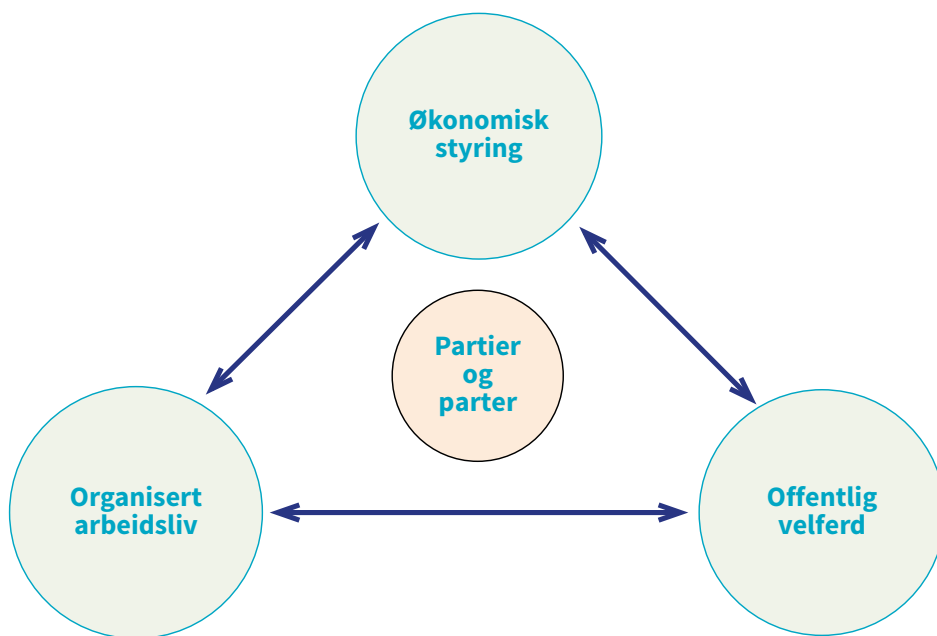
Koronakrisa kan gi muligheter og utfordringer.

Med utgangspunkt i den nordiske triangelmodellen, slik denne er beskrevet i NordMod2030-prosjektet (Dølvik, Fløtten, Hippe & Jordfald 2014a), løfter vi fram utfordringer og muligheter som den nordiske modellen kan stå overfor i kjølvannet av koronakrisa.

Vi diskuterer hvordan koronakrisa og dens følger kan påvirke:

- holdninger og verdier og derigjennom handlingsrommet for politikk innenfor den nordiske modellen
- synet på hva som er den ønskede samfunnsmessige utviklingen, det vil si hvilke resultater modellen skal frambringe
- arbeids- og velferdspilaren
- den nordiske samarbeidsmodellen

Vi peker på mulige utviklingstrekk og løfter fram interessante problemstillinger i lys av situasjonen som er oppstått. Vi har konsentrert oss om arbeidslivs- og velferdspilaren i den nordiske modellen og trepartssamarbeidet. Vi går ikke inn på den økonomiske styringen.



Den nordiske modellen

Det er godt kjent at den modellen i 2013 ble utropt som en supermodell i The Economist. Mye av forklaringen på suksesshistorien ligger i hvordan de nordiske landene har bygget opp og organisert sin samfunnsmodell, med sterke institusjoner, sterke organisasjoner og mekanismer for å koordinere politikkområder og institusjoner.

De nordiske landene er forskjellige langs mange dimensjoner. Det er likevel vanlig å gruppere dem under betegnelsen «den nordiske modellen» siden de skiller seg fra andre lands arbeidslivs- og velferdsmodeller på flere områder. Blant de viktigste fellestrekkene er høy sysselsetting, høy produktivitet, lite ulikhet, sosial investering, effektivt partssamarbeid og universelle og sjenerøse velferdsstater. Den nordiske modellen er blitt gjenstand for hyllest og omfavnelse fra partier over hele det politiske spektrum for sin evne til å kombinere effektivitet og likhet.

Modellen kombinerer effektivitet og likhet.

Modellen har tre grunnpilarer – økonomisk styring, organisert arbeidsliv og offentlig velferd – som samspiller og koordineres gjennom trepartssamarbeidet.

Forskerne i NordMod-prosjektet konkluderte med at det er tegn til sprekkdannelse i flere av modellens grunnpilarer. Koronakrisa har tydeliggjort noen av disse. I alle de nordiske landene pågår det diskusjoner om hva som ikke har fungert godt nok under krisa, og det vil ta tid før vi har svarene på hva som har vært de største utfordringene og svakhetene.

Spørsmålet er om koronakrisa vil forsterke sprekkdannelsene, eller skape et handlingsrom for å tette dem. Hvordan de nordiske landene, og den nordiske modellen, vil utvikle seg videre, avhenger av hvilke politiske valg som treffes.



Et felles verdigrunnlag

Den nordiske modellen bygger på tre grunnleggende verdier: solidaritet, tillit og likhet. Kan koronakrisa utfordre oppslutningen om en eller flere av disse verdiene?

De felles verdiene som den nordiske modellen bygger på, er stabile, men ikke hugget i stein. Store endringer i modellens grunnpilarer (tilsiktete eller utilsiktede) kan påvirke befolkningens holdninger. Erfaringer fra tidligere kriser tyder ikke på at kjerneverdier som solidaritet, tillit og likhet svekkes. Disse holdningene er gjensidig forsterkende. Solidaritet danner grunnlag for likhetsskapende politikk, men politikken må oppleves som rettferdig. At modellens virkemidler må oppleves som rettferdige for å få støtte, er like opplagt som det er vanskelig.

Kjerneverdiene er solidaritet, tillit og likhet.

Tillit er en verdi, et resultat av den nordiske modellen og en forutsetning for at modellen fungerer som den gjør. Verdiene likhet og tillit er gjensidig avhengige av hverandre. I kjølvannet av koronakrisa er det helt essensielt at den økonomiske politikken, arbeidsmarkeds- og velferdspolitikken fremdeles oppleves som rettferdig. En dreining mot større ulikhet kan rokke ved dette. I Norden øker ulikheten, både på grunn av at de lavest lønnede blir hengende etter i lønnsutviklingen og fordi de rikeste drar ifra. I en økonomisk nedgangsperiode kan det bli krevende å opprettholde velferdspilaren slik vi kjenner den i dag. Pandemien kan forsterke diskusjonen om hva som er en rettferdig lønnsfordeling, og hva som skal være nivået på og nedslagsfeltet til velferdsordningene. Den kan også forsterke diskusjonene om hva som er en rimelig skattebyrde på ulike nivåer i inntektsfordelingen.

Hva skjer når krisetiltakene fases ut?

Det er et åpent spørsmål hva som skjer med ulike grupper når krisetiltakene skal fases ut, og hvem som kommer til å betale prisen. Koronakrisa

har vist at det måtte etableres ekstraordinære tiltak for mange av dem som falt ut av arbeidsmarkedet, som forbedrede permitteringsordninger og egne ordninger for selvstendige. Hvis vi går mot en situasjon med varig arbeidsledighet, må alle utenfor arbeidslivet sikres gode levekår. Diskusjonene om borgerlønn eller minsteinntekt, og om ulike velferdsordningers varighet, har blusset opp i flere nordiske land.

Så langt har det vært få konspirasjonsteorier knyttet til koronapandemien i de nordiske landene. I enkelte andre land har falske nyheter florert i de sosiale mediene, blant annet med den hensikt å undergrave myndighetenes informasjon. Desinformasjon kan nøre opp under sosial uro og skape mistillit. Det er viktig at hele befolkningen har tilgang på korrekt informasjon om pandemien og tiltakene for å bekjempe pandemiens konsekvenser for individer og samfunn.

Gitt stabiliteten i holdninger ser det ikke umiddelbart ut til at ambisjonene for modellen endres som følge av krisa. Det vil trolig fortsatt være ønskelig at den nordiske modellen frambringer høy yrkesaktivitet, effektivitet, likhet, likestilling og gode velferdsordninger. Det som er utfordringen, er å finne de riktige virkemidlene for å nå disse målene, og det innenfor et trangere økonomisk handlingsrom. Dette kan gi både endringer og tilpasninger i eksisterende virkemidler, og mulighet for å enes om nye.

Endres ambisjonene for modellen av krisa?

Det som kan bli forsterket i kjølvannet av krisa, er vektleggingen av grønn omstilling. For det første fordi dette er en trend man uansett må forvente vil forsterkes, gitt kunnskapen om klima- og miljøutfordringene og fordi mange vil mene at koronakrisa skaper et unikt handlingsrom for grønn omstilling. For det andre fordi krisa har vist at de nordiske samfunnene er i stand til å omstille aktivitet hyperraskt. Og for det tredje fordi ressursbruken under krisa har vist at de nordiske landene har økonomiske muskler som eventuelt også kan brukes i en grønn omstilling.

Skapes handlingsrom for grønn omstilling?

Samtidig er det mulig at den store ressursbruken under koronakrisa, koblet med fall i sysselsetting, økning i ledighet og utsikter til negativ vekst, fortrenger vektleggingen av grønn politikk. Også på individnivå kan økonomiske bekymringer medføre at folk blir mindre opptatt av å gjøre noe med klimaet. Skal man lykkes med grønn omstilling må de nordiske landene evne å forsterke modellens grunnpilarer med grønn politikk.



Arbeidslivspilaren

Koronakrisa har vist viktigheten av et organisert arbeidsliv, men setter det også på prøve. Et organisert arbeidsliv er en av grunnpilarene i den nordiske triangelmodellen og bygger på samspillet mellom lov- og avtalerregulering. Aktive parter er en forutsetning for at samspillet skal fungere. Arbeidsledighet og en svekkelse av fagbevegelsen og partsamarbeidet kan rokke ved pilaren.

Arbeidsledigheten har steget markant i Norden. En del kom i form av permitteringer og vil være av forbigående karakter. Noe vil vare lenger. Det er usikkert om en høyere arbeidsledighet vil bite seg fast og hvordan krisa vil påvirke virksomhetenes bemanningsstrategier.

Ytterligere økning i atypisk arbeid i Norden?

Det store spørsmålet er om koronakrisa vil medføre en ytterligere økning i atypisk arbeid i Norden. Hva vil dette i så fall bety for dem som har disse jobbene, og for modellen? Atypisk arbeid er preget av større usikkerhet, arbeidstakerne er oftere uorganiserte, og de tilbys gjerne dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn ansatte i faste hele stillinger. Samtidig har det i hele arbeidslivet blitt større krav til effektivitet, og tempoet er skrudd opp. Større tempo og mer intensivt arbeid vil kunne være krevende for arbeidstakere som på kortere eller lengre sikt ikke kan yte 100 prosent. De risikerer å bli skjøvet ut av arbeidslivet. Nok et spørsmål er derfor om tempoet og intensiviteten skrur ytterligere opp i tiden som kommer, eller om krisa snarere har synliggjort viktigheten av å ha tilstrekkelig bemanning.

Digitalisering og teknologiske nyvinninger har skutt fart.

En viktig endringsdriver i arbeidsmarkedet, som har skutt fart under koronakrisa, er digitalisering og teknologiske nyvinninger. Mange nordiske arbeidstakere har måttet jobbe hjemmefra. Hjemmekontor kan ha både positive og negative sider. En positiv side, er økt digital kompetanse. Mange opplever dessuten at ansatte på hjemmekontor er like eller mer produktive enn ellers. Hva utstrakt bruk av hjemmekontor på sikt kan bety

for arbeidsmiljø, innovasjon og partssamarbeidet på arbeidsplassene, er uklart.

Netthandelen har skutt fart. Det er også grunn til å anta at pandemien vil føre til ytterligere digitalisering innen vareproduksjon. Avanserte produksjonsteknologier og automatisering kan erstatte lange globale leverandørkjeder som i denne situasjonen har vist seg usikre.

Det er sannsynlig at virksomheter som baserer seg på internasjonalt reiseliv, inkludert flytransport, kan bli langvarig svekket. Samtidig kan det tenkes vekst innen deler av industrien som kan se fordeler i å lokalisere mer produksjon til velregulerte økonomier som i Norden.

Internasjonalt reiseliv
kan bli langvarig
svekket.

De nordiske landene er blant de mest digitaliserte landene i verden og burde således være godt rustet til å takle den raske overgangen til nye digitale systemer og arbeidsverktøy. Befolkningens utdanningsnivå er også forholdvis høyt sammenliknet med andre land, og arbeidsmarkedet har tilrettelagt for læring og investering i kompetanse. Samtidig er tilretteleggingen for kompetansepåfyll skjevt fordelt. De svakest stilte risikerer å få mindre kompetansepåfyll enn andre, blant annet på grunn av mindre læring i jobben. I deler av privat sektor med lav organisasjonsgrad, er det relativt svake insentiver for investering i kompetanse. Et høyere teknologisk endringstempo, i kombinasjon med arbeidstakere som har begrensede formelle kvalifikasjoner, kan skape større forskjeller.

De svakest stilte
risikerer å få mindre
kompetansepåfyll.

Et godt organisert arbeidsliv gjennom samarbeid sentralt, på bransjenivå og lokalt, kan bidra til en mer rettferdig fordeling av muligheter for kompetanseoppbygging.



Trepartssamarbeidet

De mange utfordringer som Norden står overfor, må håndteres. Under krisa har trepartssamarbeidet vært omfattende i flere nordiske land. Dette har blant annet resultert i endrede permitteringsregler, lønnstilskuddsordninger, dagpengeordninger som også i noen grad har omfattet selvstendige, endrede sykepengeordninger, og en styrking av tilbudet til dem som trenger praksis plass.

I motsetning til under finanskrisa ble trepartssamarbeidet i Danmark raskt vitalisert, og i Finland rapporteres det om mer trepartssamarbeid nå enn på flere tiår. Om dette skyldes at man har lært av finanskrisa, eller om forklaringen er at sosialdemokratene nå sitter med makten, eller en kombinasjon av disse, vet vi ikke. I krisehåndteringen så langt har de nordiske landene tatt i bruk virkemidlene modellen byr på. Spørsmålet er hvordan trepartssamarbeidet vil fungere på sikt. Svaret er trolig relatert til hvor i arbeidsmarkedet krisa rammer hardest, hvilke bransjer som på sikt vil merke krisa mest og varigheten på krisa.

Mer trepartssamarbeid enn på flere tiår.

I privat sektor står det kollektive arbeidslivet sterkest i industrien. Deler av privat servicesektor har særlig vært rammet av pandemien. Dersom vi etter krisa likevel skulle se en sysselsettingsvekst i privat servicesektor, der partene står svakt, vil det kunne påvirke trepartssamarbeidets betydning for utviklingen i arbeidsmarkedet. I alle de nordiske landene er det fallende organisasjonsgrad og avtaledekning, selv om den i komparativ sammenheng fortsatt er høy. Samtidig kan kriser føre til at virksomheter og arbeidstakere ser nytten av å organisere seg og å inngå tariffavtaler. Organisasjonene rapporterer om at flere arbeidstakere har organisert seg under krisa. Vil krisa føre til en økt organisasjonsgrad på sikt?

De tre partene står overfor utfordringer. Hvordan sørge for balansen i forholdet mellom arbeidsgiver- og arbeidstakersiden? Hvordan sikre at et godt arbeidsliv ikke kun blir for «innsiderne»? Hvordan sikre at også uorganiserte arbeidstakere tilbys anstendige lønns- og arbeidsvilkår?

Hvordan forhindre at krav om effektivitet og konkurransedyktige virksomheter presser arbeidstakere ut av arbeidslivet? Hvordan sørge for at kompetansepåfyll og faglig utvikling tilbys dem som trenger det mest?



Velferdspilaren

Koronakrisa har understreket betydningen av en velfungerende velferdsstat, som sikrer helsetjenester, omstiller utdanningssystemet og et rimelig inntektsnivå for de (fleste) som mister jobben. Arbeidsledighetsforsikringen virker som en automatisk stabilisator som bidrar til å redusere effekten av etterspørselssjokket som koronakrisa skaper.

Samtidig utfordres velferdsstatene av krisa. Noen problemer har blitt tydeligere. Helse- og omsorgstjenestene er gode, men krisa har synliggjort svakheter ved beredskap, bemaning og kompetansenivå. Det har også vært nødvendig å bedre inntektssikringsordningene for ledige.

Krisa har synliggjort svakheter.

Den nordiske velferdspolitikken har stor støtte i befolkningen. Den rolle velferdsstaten har spilt under koronakrisa, taler for at denne støtten vil vedvare og kanskje øke. Man har sett hvor viktig velferdsstaten, og statens innsats, er i krisetider. Støtten, og dermed skatteviljen, er imidlertid avhengig av at befolkningens forventninger møtes, og at velferdspolitikken oppfattes som rettferdig. Små forskjeller fungerer som et «lim» i modellen. Tiltak som bidrar til å holde ulikhetene nede, både de som skapes i arbeidsmarkedet, og de som følger av mangler i overførings-systemet, vil stå sentralt. Kriser kan synliggjøre svakheter i modellen, og koronakrisa gir muligheter for å videreutvikle velferdspolitikken og reparere det som ikke fungerte så godt som ønskelig før og under pandemien.

Muligheter for å videreutvikle velferdspolitikken.

Velferdsstatenes bærekraft har stått på dagsordenen i mange år, begrunnet med eldrebølge, innvandring og økte forventninger i befolkningen. Koronakrisa forsterker bærekraftdiskusjonen, særlig sett i lys av forventningen om at Norden går inn i en lengre periode med negativ økonomisk vekst.

Dersom ledigheten biter seg fast, vil det gi både reduserte skatteinntekter og økte utgifter. Koronakrisa har synliggjort behovet for å forbedre deler av inntektssikringssystemet slik at alle som faller ut av arbeidsmarkedet får en rimelig inntektssikring. Det å øke beredskapen og videreutvikle velferdstjenestene vil kreve ressurser, og det i en situasjon hvor det allerede er bevilget store summer til krisepakker og den økonomiske veksten er negativ.

Kamp om ressursene og prioriteringsbehov, kan utfordre støtten.

Utfordringen ligger i å avgjøre hvilke av de forbedringene man nå ser behov for, som det er realistisk å gjennomføre, og hvordan politikken skal innrettes for at støtten til velferdspolitikken blir opprettholdt. Den nordiske velferdspolitikken har stor støtte, men en mulig kamp om ressursene og omfattende prioriteringsbehov, kan utfordre denne støtten.

Det er antakelig godt handlingsrom for «tradisjonelle» virkemidler, som å satse på utdanning og økt kompetanse for å få folk ut av arbeidsledighet og inn i kompetansehevende aktivitet. Dette kan bli sett på som «utgift til inntekts ervervelse». Dessuten understrekes kompetansebehovet av digitaliseringen. Når det gjelder helse- og omsorgstjenestene kan det nok være enighet om at det er nødvendig med forbedringer, men det er neppe like stor enighet om hvorvidt disse forbedringene bør skje primært i offentlig eller også i stor grad i privat regi.

Mest utfordrende kan det bli å gjøre endringer i velferdsytelsene. Balansen mellom sjenerøsitet og insentiveffekter har blitt tematisert i en årrekke, og i lys av den pågående diskusjonen om velferdsstatens bærekraft kan det være vanskelig å skape politiske flertall for bedre inntektssikringsordninger. I noen land har diskusjonene om en ny ytelsespolitikk dukket opp, og innføring av borgerlønn eller kontantbidrag har blitt foreslått. En egen koronaskatt er foreslått for å finansiere (blant annet) de framtidige velferdsutgiftene.

Uansett hvilke endringer og forbedringer som skal gjennomføres i den nordiske velferdspolitikken, er utfordringen å sikre at befolkningen fremdeles ser velferdsinvesteringer som vekstfremmende, en investering i omstillingskraft og dermed lønnsomme for samfunnet i stort.



Grønn omstilling

Mens diskusjonene om arbeidslivets og velferdsstatens utvikling dreier seg om hvordan man kan bevare viktige særtrekk i den nordiske modellen, gjelder spørsmålet om grønn omstilling hvordan de nordiske samfunnene kan forandres.

Det er bred politisk enighet om å redusere klimaendringene. Problemet er at mesteparten av den økonomiske aktiviteten, og mange arbeidsplasser, fortsatt er tett knyttet til forurensende energikilder. Det er derfor ikke gjort i en håndvending å legge om til en grønnere økonomi. Flere tidligere kriser har imidlertid ført til grunnleggende politiske og teknologiske endringer, og uforutsette kriser kan føre til endringer i mentalitet, ideologi og velgeratferd. Mange politikere, forskere og samfunnsdebattanter har ment at koronakrisa kan gi et unikt handlingsrom til å legge om samfunnet i grønn retning. Koronakrisa har umiddelbart medført en reduksjon i klimautslipp. Når den økonomiske aktiviteten tar seg opp igjen, vil denne utviklingen sannsynligvis reverseres.

Gir krisa handlingsrom for grønn omlegging?

Koronakrisa har vist at de nordiske samfunnene er i stand til å omstille aktivitet hyperraskt. Ressursbruken under krisa har vist at landene har økonomiske muskler som også kan brukes i en grønn omstilling. Samtidig er det mulig at den store ressursbruken under koronakrisa, koblet med fall i sysselsetting og økning i ledighet, kan gjøre at det å skape økonomisk vekst og arbeidsplasser fortrenger vektleggingen av grønn politikk. Også på individnivå kan økonomiske bekymringer medføre at folk blir mindre opptatt av å gjøre noe med klimaet.

De nordiske landene har omstilt aktiviteten hyperraskt.

En nøkkelfaktor er hvilke signaler politiske ledere gir, og dermed hvor sterkt de vektlegger klimaspørsmålet framover. En annen faktor er hvordan maktforholdene, i næringsliv og fagbevegelse, utvikler seg.

Skal man lykkes med grønn omstilling, må de politiske aktørene i Norden evne å forsterke modellens grunnpilarer med grønn politikk. Man kan enten rette betydelige statlige investeringer mot grønne industrier, man kan videreutvikle flexicurity-modellen så det blir lettere for dem som blir berørt av de grønne reguleringene, å stå utenfor arbeidslivet i perioder, eller man kan gjøre begge deler.



Avslutning

Krisa vi nå er oppe i, kan bli langvarig, og ha et omfang som savner side-stykke i moderne tid. Et sentralt spørsmål er om vi i kjølvannet av pandemien vil se en videreføring av den gjeldende politikken i Norden, eller om innførte tiltak og virkninger av disse kan medføre større endringer i noen av den nordiske modellens grunnpilarer (tilsiktet eller utilsiktet).

Den nordiske modellen har håndtert mange kriser tidligere. I vår nære fortid har landene stått overfor økonomiske kriser, terroranslag, naturkatastrofer og flyktningkriser. Foregående kriser har slått ulikt ut i Norden, og oppslutningen om den nordiske modellen har variert, men en generell konklusjon fra forskningslitteraturen, er at modellen har vist seg robust og effektiv i krisesituasjoner. De nordiske landene har maktet å tilpasse seg endrede rammebetingelser og kommet seg raskere og bedre gjennom ulike kriser enn mange andre land. De offentlige velferdsordningene sikrer at arbeidstakere som mister jobben, har et sosialt sikkerhetsnett som skaper trygghet, mens en aktiv kompetansepolitikk skaper en kompetent og mobil arbeidskraft.

Så langt under pandemien har den nordiske modellen mobilisert og vist styrke. I utgangspunktet stiller de nordiske landene sterkt, med god offentlig økonomi, et velregulert arbeidsmarked og omfattende velferdsordninger. Under krisa har myndighetene, i samarbeid med partene i arbeidslivet, raskt vedtatt omfattende tiltakspakker for å dempe de personlige og samfunnsmessige konsekvensene av koronapandemien. Sykepengeordningene har bidratt til at arbeidstakere kan være hjemme fra jobb når de er syke, noe som har begrenset smittespredningen. Arbeidsledighetsforsikringene og permitteringsordningene har redusert fallet i husholdenes inntekter når produksjonen svekkes og arbeidsplasser forsvinner. Skattefinansierte helse- og velferdstjenester gir alle rett til nødvendig oppfølging under sykdom.

Den nordiske modellen har mobilisert og vist styrke.

Det velutbyggede sosiale sikkerhetsnettet gjør dermed de nordiske landene bedre rustet til å møte kriser enn mange andre land. Gjennom samarbeid og koordinering av modellens tre grunnpilarer har man evnet å finne løsninger som har sikret landenes økonomi og befolkningens levekår. Svarene

på hva som har vært de største utfordringene og svakhetene i håndteringen vil blant annet bero på hvor langvarig pandemien vil være. I skrivende stund vet vi at koronakrisa langt fra er over, og det er alt for tidlig å trekke bastante konklusjoner. Samtidig har krisa synliggjort at ikke alle er dekket av de velferdsordningene som preger de nordiske landene. Spørsmålet er om krisa allerede har eller vil forsterke sprekkdannelsene i modellen. Alternativt kan krisa skape et handlingsrom og en politisk vilje til å tette sprekkdannelsene.. Hvordan de nordiske landene, og den nordiske modellen, vil utvikle seg videre, avhenger av hvilke politiske valg som treffes.

Har krisa forsterket sprekkdannelsene i modellen?

Ut av kriser kan det komme nye muligheter. Slik sett kan koronakrisa gi et handlingsrom til å videreutvikle den nordiske modellen til en ny fase. Da må i tilfelle styringsdyktige partier og koalisjoner bidra til fornyelse og finne løsninger på nasjonale og internasjonale utfordringer og sikre rettferdige og bærekraftige samfunn. Den nordiske modellen er i kontinuerlig endring, og det må den fortsette å være. Den trenger vedlikehold og fornyelse. I stedet for å tenke på modellen som en statisk samfunnsmodell kan den ses om en metode man kan ta i bruk for å løse internt oppståtte og eksternt påførte utfordringer som koronakrisa kan synliggjøre. I Dølvik et als Den nordiske modellen mot 2030 formuleres dette slik:

Den nordiske modellen er en politisk konstruksjon. Nye utfordringer kan ikke løses med bekjennelser til en abstrakt modell, men krever konkrete politiske svar.

Dette er en kortversjon av notatet «Post korona – en ny fase for den nordiske modellen» (Fafonotat 2020:11). Av hensyn til lesbarheten har vi i kortversjonen droppet de fleste referansene og ikke lagt inn referanselisten. Dette er å finne i notatet. Vi har dessuten utelatt et kapittel om internasjonale forhold, som også er å finne i notatet. Arbeidet er utført på oppdrag fra SAMAK. Medforfattere er Kristin Alsos, Olav Elgvin, Hanne C. Kavli, Kristine Nergaard, Rolf Røtnes og Johan Røed Steen. Arbeidet ble avsluttet medio juni 2020.

Foto: Forside: iStock: xavierarnau. S.9 Olafur Steinar Gestsson. Øvrige bilder: NTB